

Boerennatuur, mooi en niet duur

J. Corporaal (PR)

Voor veel buitenstaanders heeft de moderne veehouderij geen positief imago als het gaat om natuur. Ook veel boeren denken dat veehouderij en natuur niet samengaan. Elk bedrijf heeft natuurwaarde in de vorm van weidevogels, bloemrijke slootkanten, zwaluwnesten, houtwallen enzovoort. De mogelijkheden om natuur in te passen verschillen per bedrijf. Het praktijkonderzoek toont aan dat bij een moderne bedrijfsvoering wel degelijk ruimte is voor andere planten en dieren dan gras en koeien.

Betaald natuurbeheer

Bij natuurbeheer door boeren wordt in eerste instantie gedacht aan beheersovereenkomsten. Deze betaalde vorm van natuurbeheer heeft inmiddels een aanzienlijke omvang. Eind 1995 hadden ruim 5.700 boeren voor bijna 40.000 ha een beheersovereenkomst afgesloten. Hiervan was ruim 14.000 ha zwaar beheer. Voor steeds meer boeren is een beheersovereenkomst een interessant alternatief voor het produceren van meer melk of vlees. Uit berekeningen van het PR blijkt dat voor de meeste bedrijven een oppervlakte tussen 0 en 30% met een beheersovereenkomst kan worden ingepast. Welk deel van de oppervlakte kan worden ingepast hangt ondermeer af van de bedrijfsintensiteit (uitgedrukt in veebezetting of quotum/ha), de grondsoort, bemesting en gemiddelde melkproductie per koe. Het PR heeft een rekenprogramma ontwikkeld waarmee de inpasbaarheid voor elk bedrijf kan worden berekend.

Inpasbaarheid

Ook met een grotere oppervlakte beheersgrasland is het nog mogelijk de bedrijfsvoering rond te zetten. Het demobedrijf Maas in Spijkerboor heeft al sinds 1985 voor 15 van de 33 ha grasland een beheersovereenkomst met uitgestelde

maaidatum ten behoeve van het weidevogelbeheer. Op dit bedrijf wordt het beheersvoer ook aan de melkkoeien gevoerd. Desondanks wordt een gemiddelde melkproductie van 7.500 kg per koe gehaald. Om dit te bereiken wordt wel zo'n 3.000 kg krachtvoer per koe gevoerd. Het natuurresultaat op dit bedrijf mag bijzonder worden genoemd. In 1996 werden op 33 ha 104 nesten van weidevogels gevonden, waaronder 35 grutto's. Op de percelen met uitgestelde maaidatum kwamen de grootste aantallen grutto's voor. In Noord-Holland wordt gemiddeld 0,2 grutto's per ha als een goede gruttostand beschouwd. Bij Maas is de gruttostand bij licht en zwaar beheer respectievelijk 3 en 8 keer zo hoog. Daarnaast werden ook nog 55 nesten van watervogels gevonden.

Randenbeheer

Ook voor nieuwe vormen van agrarisch natuurbeheer groeit de belangstelling. Een voorbeeld hiervan is het perceelsrandenbeheer. Bij het gangbare randenbeheer wordt een beheersovereenkomst aangegaan waarin wordt bepaald dat een strook van 2 - 6 m niet mag worden bemest. Hiervoor ontvangt de veehouder een vaste vergoeding van 16 ct/m². De dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden (LBL) en de vakgroep Milieubiologie van de RU Leiden ontwikkelen hiervoor nieuwe vergoedingssystemen gebaseerd op resultaatsbeloning. Wanneer de strook goed wordt beheerd, en er meer bijzondere planten in voorkomen levert dit een hogere vergoeding op. Resultaatsbeloning vergroot de vrijheid van de veehouder terwijl het natuurrendement kan verbeteren.

Zoombeheer

Op het MDM-bedrijf 'n Pol in Boekelo wordt op een aantal perceelsranden zoombeheer toegepast. Hierbij wordt een twee meter brede perceelsrand afgerasterd, aan de bedrijfsvoering onttrokken en extensief beheerd. In tegenstelling tot het gangbare randenbeheer wordt de strook

Zelfs op het moderne veehouderijbedrijf is plaats voor natuur.

niet met de rest van het perceel meegemaaid en meebeweid. Wanneer de stroken voldoende zijn verschaald worden ze nog slechts één keer per jaar gemaaid. Onderzocht wordt wat het natuurresultaat is ten opzichte van randenbeheer en hoe deze vorm van natuurbeheer kan worden ingepast in de bedrijfsvoering.

De berekende vergoeding voor zoombeheer is 4 á 5 keer zo hoog dan die voor het gangbare randenbeheer. Voor kleinschalige bedrijven, waar meestal ruim voldoende arbeidsaanbod is, kan betaald zoombeheer een aanvulling op het bedrijfsinkomen betekenen.

Vrijwillig natuurbeheer

De genoemde vormen van betaald natuurbeheer spelen zich voornamelijk af binnen de Relatienota. Ook buiten de Relatienota, de zogenaamde witte gebieden, is veel meer aan natuur mogelijk dan velen zich realiseren. Binnen de gangbare bedrijfsvoering kan met beperkte inspanning veel worden bereikt. Bijvoorbeeld met weidevogels, sloten en slootkanten, houtwallen, singels, erfbeplanting, overhoekjes en drinkpoelen.

Weidevogels

Toen het emissiearm uitrijden van mest verplicht werd, voorspelden de kranten het einde van de weidevogels op het boerenland. Uit onderzoek naar het tijdstip van mest uitrijden in verschillende jaren op proefbedrijven en op de demonstratiebedrijven Emissiearme Mesttoediening bleek dat ook met de nieuwe technieken de mest in 90% van de gevallen voor het leg- en broedseizoen kan worden uitgereden.

Voor de slecht draagkrachtige gronden kunnen systemen met slangaanvoer en de sproeiboom uitkomst bieden. Alleen bij zeer extreme omstandigheden moet de mest in het broedseizoen worden uitgereden. Maar ook wanneer er in het broedseizoen bewerkingen moeten worden uitgevoerd kunnen nesten worden gespaard. Zelfs met grote machines zijn de meeste nesten goed te ontwijken.

Het opsporen en markeren van nesten is een vak apart. Als dat niet uw hobby is, zijn er vrijwilligers die dit voor u willen doen. Het ontzien van de nesten kost slechts weinig tijd. De opbrengstderiving door een kleine oppervlakte niet te bemesten of te laten staan met maaien bedraagt slechts enkele dubbeltjes tot een gulden per nest. De extra kosten voor de loonwerker kunnen maximaal enkele guldens per nest zijn.

Sloten en slootkanten

Met name in de veenweidegebieden maken sloten en slootkanten een groot deel van de bedrijfsoppervlakte uit. Het beheer daarvan hoort ook bij de bedrijfsvoering. Op de slootkanten groeien nauwelijks goede grassen. Met een goed beheer kunnen er wel mooie planten groeien. Door de huidige emissiearme bemestingstechnieken wordt de slootkant al niet meer bemest met drijfmest.

Door ook met kunstmest strooien en slootschonen rekening te houden met de slootkant kan naast een vruchtbaar perceel een schrale maar bloemrijke slootkant in stand worden gehouden. Op Zegveld waar dit beheer al een aantal jaren wordt toegepast, herbergen de slootkanten zo'n 40 tot 50 verschillende plantensoorten, waardoor de natuurwaarde overeenkomt met die van een gemiddeld natuurgebied. Tussen deze planten komen nauwelijks probleemkruiden voor. Sloot- en slootkantbeheer lijkt misschien een marginale zaak, maar op Zegveld maken sloten en slootkanten 11% van de oppervlakte uit. Daarom wordt op Zegveld en de demobedrijven in de regio veel aandacht aan slootonderhoud besteed.

De sloten worden op diepte gebracht met een baggerpomp. De bagger die over het perceel wordt verspoten heeft geen nadelige gevolgen voor de grasmatten. In de sloten is het water, dat tevens drinkwater is voor de koeien, schoner en krijgen waterplanten meer kans. Het schonen in het najaar gaat makkelijker omdat er minder slootvuil uit de sloot wordt gehaald. Op Zegveld is tweejaarlijks schonen voldoende voor een goede waterafvoer.

Dit is echter nog niet overal toegestaan. Uit berekeningen blijkt dat deze manier van werken

Kleine overhoekjes kunnen grote betekenis hebben voor insecten.

Een poel gegraven in een 'overhoekje' heeft al na enkele jaren de allure van een klein natuurgebiedje.

niet duurder is dan de manier waarop vroeger werd geschoond. Het uittrappen van slootkanten kan effectief worden beperkt met drinkbakken. De extra kosten daarvan worden maar voor een deel goedgemaakt door minder schonen. In plaats van drinkbakken kunnen ook goedkopere zelfdrinkers worden gebruikt of drinkplaatsen worden aangelegd. Het praktijkonderzoek heeft een themaboekje Slootschonen uitgegeven waarin u meer kunt lezen over het beheer van sloten en slootkanten op proefbedrijf Zegveld.

Houtwallen en singels

Op Aver Heino is het onderhoud van houtwallen en singels weer ter hand genomen. Doordat hier jarenlang geen aandacht aan was besteed, waren de bomen hoog opgegroeid. Dit is niet alleen minder mooi, maar het heeft ook opbrengstderving door schaduw, bladval en vochtonttrekking in de perceelrand tot gevolg. Na het afzetten groeien de stobben uit tot een mooie dichte houtwal die meer plaats biedt aan verschillende zoogdieren en vogels. De dikke stammen zijn bruikbaar als afrasteringspalen. De takken kunnen worden versnipperd of in stapels worden teruggelegd in de houtwal. Dit laatste is niet alleen goedkoper, maar het geeft minder verstikking van de bodemvegetatie en de stapels trekken insecten en vogels aan. Voor achterstallig onderhoud kan in sommige gebieden een vergoeding worden verkregen. In andere gebieden kunt u dit laten uitvoeren door vrijwilligers.

Drinkpoelen

Op de meeste bedrijven zijn wel overhoekjes te vinden die niet worden gebruikt voor gewasproductie. Bijvoorbeeld langs kavelpaden of bij onregelmatig gevormde percelen.

Op Aver Heino is in zo'n uithoek van een perceel een poel aangelegd. Een handige loonwerker doet dit binnen een uur waardoor de kosten slechts f 150,- bedragen. Een paar wilgestaken en wat andere boompjes er bij en de natuur doet de rest. In veel regio's is er subsidie voor de kosten van loonwerk en de aanschaf van plantgoed en ander materiaal, die bij aanleg en onderhoud van dergelijke poelen moeten worden gemaakt. Eigen arbeid wordt niet vergoed. Binnen enkele jaren ontstaat een klein natuurgebiedje.

Erfbeplanting, kavelpaden en overhoekjes

Op het bedrijf zijn nog meer plaatsen die niet voor landbouwkundig gebruik bestemd zijn. De erfbeplanting vormt niet alleen de aankleding van het bedrijf zelf, maar ook de aankleding van het landschap. Daarnaast zijn er langs kavelpaden en op overhoekjes ruimten waar men de natuur zijn gang kan laten gaan zonder dat dit ten koste gaat van de bedrijfsvoering. Hier kan men planten en struiken een kans geven die zangvogels, kleine zoogdieren en vlinders aantrekken.

Zin of onzin

Veel van wat hiervoor is genoemd zal door de echte natuurbeschermer niet als zeldzaam, bedreigd of uniek worden bestempeld. De meeste soorten planten en dieren zijn algemeen tot zeer algemeen. Toch komen er ook zeldzamere soorten voor. Door de grote oppervlakte krijgen ook kleine bijdragen betekenis. Agrarisch Nederland beheert ongeveer 1.000.000 ha grasland. Het grootste deel van de Nederlandse weidevogels broedt op dit grasland. Als we ervan uitgaan dat op bedrijven 5 - 10% van de kadastrale oppervlakte bestaat uit sloten, slootkanten, houtwallen etc. die als natuur kunnen worden beheerd, komt dat neer op 50.000 - 100.000 ha boerennatuur. Boerennatuur kan daarmee een wezenlijke bijdrage leveren aan de in standhouding van soorten en geeft in ieder geval een grote bijdrage aan de belevingswaarde van het landelijk gebied.

